

**KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD BANSKÁ BYSTRICA
LAZOVNÁ ULICA Č. 8, 975 65 BANSKÁ BYSTRICA**

**URBANISTICKO – HISTORICKÝ VÝSKUM
PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA**

**PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA ĽUDOVEJ
ARCHITEKTÚRY
SEBECHLEBY – STARÁ HORA**

Vypracoval : Ing. arch. Farkaš Ľubomír CSc.
Ing. arch. Hojčková Anna
Ing. arch. Lieskovská Renáta
Mgr. Jarošová Martina
Puškárová Anna
Mgr. Skelton Anna

2006

PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA ĽUDOVEJ ARCHITEKTÚRY SEBECHLEBY – STARÁ HORA

URBANISTICKO – HISTORICKÝ VÝSKUM

A. VSTUPNÉ ÚDAJE

A. 1. Požiadavka a dôvod realizácie urbanisticko – historického výskumu

Vinohradnícka osada Sebechleby – Stará Hora, po odbornom posúdení existujúceho útvaru vznikla ako neusporiadané zoskupenie hĺbených vínnych pivníc. Ich situovanie bolo založené na racionálnom prístupe využitia terénnych a geologických daností mäkkkej horniny tufu, vo vhodnej vzdialenosti od obce Sebechleby a rozložení uprostred založených vinohradov. Nad pivnicami sa stavali najskôr drevené prístrešky a potom drevené a kamenné stavby - vinohradnícke domy aj napriek tomu, že osada mala jeden málo výdatný prameň a vodu si obyvatelia pre seba, spracovanie hrozna a hospodárske zvieratá vozili z obce Sebechleby. Prístrešky nad pivnicami však neumožňovali obyvateľom prespávať počas sezónnych prác vo vinohradoch, pri zbere a výrobe vína. Dochádza k výstavbe drevených objektov a kamenných stavieb pre potreby príležitostného bývania, tiež sa stavali prístrešky pre hospodárske zvieratá a samostatne stojace maštale. Posledný drevený objekt nad pivnicou zanikol na začiatku 80. rokov – po vyhlásení za kultúrnu pamiatku. Od druhej polovice 20. storočia výstavba nových objektov sa realizuje použitím novodobých materiálov a objekty sa začali používať aj na rodinnú rekreáciu a agroturistiku s možnosťou celoročného využitia. Prístrešky pre dobytok slúžia na uskladnenie náradia a dreva a samostatné maštale na úschovu sudov alebo posedenie. Štruktúry riešenia umiestňovania jednotlivých objektov v osade Stará Hora vykazujú niektoré znaky zástavby uplatňovanej vo vidieckom prostredí vytváraním akýchsi ulíc, tie majú skôr intuitívny charakter obytného prostredia ako cielený urbanistický prístup vytvoriť ucelenú uličnú zástavbu vinohradníckych domov. Urbanistické riešenie osady Sebechleby – Stará Hora bolo a je založené na eksploatacii prírodného prostredia zakladaním vinohradov, hĺbenia pivníc do mäkkého kameňa tufu na uskladnenie vína, ovocia a zeleniny a stavania vinohradníckych domov pre príležitostné ubytovanie.

Urbanisticko – historický výskum v teréne zistil, že druh výstavby vinohradníckych domov nad hĺbenými vínnymi pivnicami nie je cieleným vytváraním urbanistických priestorov do pevných štruktúr a väzieb. Osada vinohradníckych domov predstavuje formu organickej zástavby s citlivým využitím konfigurácie terénu aj vo väzbe na okolitú prírodnú krajinu.

A. 2. Údaje o zadaní a spracovaní dokumentácie urbanisticko – historického výskumu

Urbanisticko - historický výskum na pamiatkovom území Pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Sebechleby – Stará Hora je potrebný nakoľko pri výstavbe vinohradníckych domov nešlo o vytváranie koncepčného urbanizovaného priestoru ale o vytváranie organickej štruktúry situovanej do krajinného priestoru s jednotným funkčným využitím stavieb – pridruženej poľnohospodárskej výroby vína a jeho uskladnenia.

B. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ

B. 1. Názov pamiatkového územia

Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Sebechleby – Stará Hora

B. 2. Názov obce podľa základnej územnej jednotky a katastra

Sebechleby, časť Stará Hora katastrálne územie obce Sebechleby

B. 3. Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia, číslo uznesenia

Osada Stará Hora bola vyhlásená za pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry uznesením vlády SSR č. 22 / 81 z dňa 21. januára 1981.

C. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Textový popis hranice je spracovaný z východiskového bodu, presne určeného, v smere chodu hodinových ručičiek po vnútorných hraniciach parciel a vychádza z „Inštrukcie na využívanie katastra nehnuteľností“ vydaný Úradom geodézie, kartografie a katastra SR v roku 1994 a „Smernice na ostatné úlohy katastra nehnuteľností“ S74.20.73.49.00 vydanéj Úradom geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky v roku 1999. Na základe usmernenia PÚ Bratislava z novembra 2010, je hranica pamiatkovej rezervácie popísaná podľa vyhlásenia hraníc pamiatkovej rezervácie v roku 1981.

Hranica pamiatkovej rezervácie sa začína na najvýchodnejšom bode PR na parcele č. 7029/1. Z tohto bodu hranica pokračuje juhovýchodným smerom po južnej hranici parcely č. 7029/1 až k parcelám č. 7029/3, 7065, ktoré hranica pamiatkovej rezervácie pretína ako aj objekt družstevnej pivnice (parcely č. 7029/6, pivnica bola postavená v roku 1968-1970 bez stavebného povolenia, dodnes nelegalizované). Hranica pretína cestnú komunikáciu parcely č. 10744/1 až po parcelu č. 7029/31 a po jej južnej hranici smerom juhozápadným pokračuje k východnému rohu parcely č. 7066 a ďalej ide po južnej hranici parcely č. 7066 a v jej juhozápadnom rohu sa hranica v tupom uhle lomí na sever a severozápadným smerom pokračuje po západnej hranici parciel č. 6993/2, 6993/1. Na parcele č. 6993/1 je postavená kaplnka Sv. Urbana (parcely č. 6992). Hranica ďalej pokračuje po obvode objektu kaplnky, čiastočne po jej južnom a celom západnom obvode. Zo severozápadného nárožia kaplnky sa hranica lomí v pravom uhle na západ a juhozápadným smerom pokračuje po hranici parcely č. 6991/1. Hranica sa lomí v kosom uhle na sever a severozápadným smerom pokračuje parcelou č. 6991/1 až po parcelu č. 7125. Hranica pokračuje po západných stranách hraníc parciel č. 7125, 7126, 7127, 7128, 7131/2, 6991/25. V severozápadnom rohu sa parcela č. 6691/25 kolmo lomí na východ a v severovýchodnom rohu parcely sa hranica lomí na sever a severozápadným smerom pokračuje hranica po západnom obvode parcely č. 10749/2 cestná komunikácia. Hranica pretína cestnú komunikáciu a opäť sa kolmo lomí na východ pokračuje severovýchodným smerom po hranici parcely č. 7140. Hranica pamiatkovej rezervácie kolmo pretína cestnú komunikáciu parcela č. 10751 a pokračuje na juh po východnom obvode parcely. V bode styku s parcelou č. 6896 sa hranica lomí na východ a severovýchodným smerom pokračuje po obvode parcely č. 6896. V severovýchodnom rohu parcely č. 6896 sa hranica kolmo lomí na juh po rozhraní parciel č. 6896, 6895, 6894, 6893. V bode styku s parcelou č. 10694/1 sa hranica lomí na východ a severovýchodným smerom ide až po východný roh parcely 10694/1. Tu sa hranica lomí v ostrom uhle na juh a juhovýchodným smerom pokračuje po východnej strane parcely č. 7029/5, ďalej hranica pretína cestnú komunikáciu parcela č. 10744/1. Hranica pamiatkovej rezervácie pokračuje ďalej juhovýchodným smerom po východnom obvode parcely č. 7029/1 až do východiskového najvýchodnejšieho bodu hranice.

Zoznam parciel na území pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Sebechleby – Stará Hora

6893, 6894, 6895, 6896, 6896/2, 6898, 6899, 6900, 6901, 6902, 6903, 6904, 6905, 6906, 6907, 6908, 6909, 6910, 6911, 6912, 6913, 6914, 6914/1, 6914/2, 6915/1, 6915/2, 6915/3, 6916, 6917, 6919, 6920, 6921, 6923, 6924, 6925, 6926, 6929, 6930, 6933/1, 6933/2, 6934, 6935, 6935, 6936, 6938, 6939, 6940, 6941, 6942, 6943, 6944, 6945, 6946, 6947, 6949, 6950, 6951, 6952, 6953/1, 6953/2, 6954, 6955, 6956, 6957, 6959, 6960, 6961, 6962, 6963, 6964, 6965, 6966/1, 6966/2, 6967, 6968, 6969, 6971, 6972, 6973, 6974, 6975, 6976, 6977,

6978,6979,6980,6981,6982,6983,6984,6985,6986,6986/1,6987,6988,6989,6990/1,6990/2,6990/3,6990/5,6990/6,6991/1,6991/10,6991/11,6991/12,6991/13,6991/16,6991/17,6991/18,6991/2,6991/20,6991/21,6991/23,6991/25, 6991/26, 6991/27,6991/28, 6991/29, 6991/3, 6991/31, 6991/32, 6991/32, 6991/35, 6991/36, 6991/4, 6991/6, 6991/7, 6991/8, 6992, 6993/1,6993/2, 6994, 6995, 6996/1, 6996/2, 6996/3, 6996/5, 6996/6, 6997/1, 6997/2, 6997/3, 6998, 6999, 7000,7001,7002,7003,7006,7007,7008,7008/1,7008/11,7008/15,7008/16,7008/17,7008/18,7008/19,7008/20,7008/21,7008/4,7008/5,7008/6, 7008/7, 7008/8,7010/2,7011, 7012,7013, 7015, 7016, 7016/1, 7017, 7019, 7020, 7020, 7022, 7023, 7024, 7025, 7026, 7027, 7028, 7029/1, 7029/10, 7029/11, 7029/12, 7029/13, 7029/14, 7029/15, 7029/16, 7029/17, 7029/18, 7029/18, 7029/19, 7029/2, 7029/20, 7029/21, 7029/3, 7029/30, 7029/31, 7029/5, 7029/6, 7029/7, 7029/8, 7029/9, 7031, 7032/1, 7032/2 7034, 7035/1, 7035/2, 7036/1, 7036/5, 7039/0, 7040/1, 7040/2, 7041/1, 7041/2, 7042/1 7042/2, 7042/3, 7042/4, 7042/5, 7043/0, 7044, 7045, 7046, 7047, 7048, 7049, 7050, 7051, 7052, 7053, 7054, 7055, 7056, 7057, 7058, 7059, 7060, 7061, 7062, 7063, 7064,7065, 7066, 7125, 7126, 7127/1, 7127/2, 7128/1, 7128/2, 7129/2, 7129/3, 7131/2, 7136/1, 7136/2, 7137, 7138, 7139, 7140, 10694/1, 10744/1, 10749/2.

D. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC OCHRANNÉHO PÁSMA PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Ochranné pásmo pamiatkového územia nie je vyhlásené. Prípadné vypracovanie návrhu na vyhlásenie ochranného pásma pamiatkového územia bude predmetom konzultácií Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica s Pamiatkovým úradom SR Bratislava.

E. ÚDAJE O VÝCHODISKOVÝCH MATERIÁLOCH

E. 1. Prehľad spracovaných územno – plánovacích dokumentácií a štúdií

Pre obec Sebechleby bol v januári 2002 vypracovaný ÚPN sídla Sebechleby, v ktorom je zahrnuté aj územie PRLA Sebechleby – Stará Hora. Spracovateľ PD: SAŽP Banská Bystrica, pobočka Žilina – Dolný Val č. 20, zahrnul do ÚPN všetky podmienky týkajúce sa ochrany pamiatkových hodnôt na pamiatkovom území PRLA, ktoré stanovil Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica. Spracovaný ÚPN sídla Sebechleby nie je Obecným zastupiteľstvom do súčasnosti schválený.

E. 2. Mapové podklady

1. Snímka z pozemkovej mapy s vyznačením územia (intravilánu) lokality osady Sebechleby – Stará Hora v mierke 1: 2880.
2. Kópia z katastrálnej mapy, obec Sebechleby, k. ú. Sebechleby, lokalita Stará Hora s vyznačením územia v mierke 1: 5000, Katastrálny úrad v Banskej Bystrici, Správa katastra Krupina.
3. Kópia z katastrálnej mapy, obec Sebechleby, k. ú. Sebechleby, lokalita Stará Hora s vyznačením územia v mierke 1: 2880 – bez vyznačenia okolitých parciel podľa súčasného stavu, Katastrálny úrad v Banskej Bystrici, Správa katastra Krupina.
4. Kópia z katastrálnej mapy, obec Sebechleby, k. ú. Sebechleby, lokalita Stará Hora s vyznačením územia v mierke 1: 2880 – s vyznačením okolitých parciel podľa súčasného stavu, Katastrálny úrad v Banskej Bystrici, Správa katastra Krupina.

5. Kópia z katastrálnej mapy, obec Sebechleby, k. ú. Sebechleby, lokalita Stará Hora s vyznačením územia v mierke 1: 2000 – bez vyznačenia okolitých parciel podľa súčasného stavu, transformovaná z mierky 1: 2880.
6. Kópia z katastrálnej mapy, obec Sebechleby, k. ú. Sebechleby, lokalita Stará Hora s vyznačením územia v mierke 1: 2000 – s vyznačením okolitých parciel podľa súčasného stavu, transformovaná z mierky 1: 2880.
7. Kópia z katastrálnej mapy, obec Sebechleby, k. ú. Sebechleby, lokalita Stará Hora s vyznačením územia v mierke 1: 1500, Katastrálny úrad v Banskej Bystrici, Správa katastra Krupina.
8. Historická mapa vyhotovená podľa katastrálnej mapy pôvodnej z roku 1935, s vyznačením v mierke 1: 2880.
9. Mapová príloha – Zásady pamiatkovej starostlivosti pre pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry Sebechleby – Stará Hora, r. 1982, archív KPÚ BB, sig. T 210.
10. ÚPN- Z Sebechleby – PRLA Stará Hora, 5 výkresov. Autor: Ing. arch. Husár, 1983.

E. 3. Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia

1. Návrh na vyhlásenie za pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry v Sebechleboch – Stará Hora, okres Zvolen. Autor: J. Kantár CSc., Bratislava 1980.
2. Návrh objektov ľudovej architektúry v pamiatkovej rezervácii ľudovej architektúry Stará Hora – Sebechleby na zapísanie do Štátneho zoznamu nehnuteľných kultúrnych pamiatok. Autor: Prom. etn. M. Ušáková, ŠÚPS Bratislava – Hrad, 1982.
3. Opatrenia na záchranu a obnovu PRLA Sebechleby – Stará Hora. Autor: Ing. arch. A. Hojčková, Ing. Šichtová, KPÚ Banská Bystrica, 1997.
4. Previerka stavu PRLA Stará Hora – Sebechleby, okres Zvolen. Autor: Prom. etn. M. Ušáková, ŠÚPS Bratislava, 1987.
5. Režim starostlivosti o pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry Sebechleby – osada Stará Hora. Autor: Prom. etn. M. Ušáková, ŠÚPS Bratislava, 1989.
6. Súčasný stav záchranu a obnovy pamiatkových rezervácií ľudovej architektúry v SSR. Autor: Prom. etn. M. Ušáková, ÚŠPS Bratislava, 1986.
7. Zásady pamiatkovej starostlivosti pre PRLA Stará Hora - Sebechleby. Autor: prom. hist. E. Križanová, prom. etn. M. Ušáková, Ing. arch. J. Takátsová, spolupráca: PhDr. Z. Liptayová, prom. etn. P. Habáň, ŠÚPS Bratislava – Hrad, 1982.

E. 4. Archívne materiály

1. Dejepis mestečka Sebechleby, spísal Michal Lauko, farár, rok 1876. Archív SNM – Etnografické múzeum, Martin.

2. Farská kronika, písaná od r. 1963 do súčasnosti (cituje staršie písomné farské materiály pravdepodobne Historia Domus). R. k. farský úrad Sebechleby.
3. Jurkovič, M.: A. Kmeť, zakladateľ MSS, historik, prírodovedec (1841-1908). Archív Literatúry a Umenia – SNK, Martin, sig. 175 C 2.
4. Sebechleby – pozdná hradištná kultúra, Archív SNM – Etnografické múzeum, Martin, č. inventára: 5825-5829.
5. Sebechleby – profilovaný hmiac hradištného typu, Archív SNM – Etnografické múzeum, Martin, č. inventára: 1467.
6. Sebechleby – Lengyelská kultúra, Archív SNM – Etnografické múzeum, Martin, č. inventára: 2141-2169.
7. Správa o náleze predhistorických pamiatok v sebechlebskom chotári, Archeologický ústav SAV, Nitra.
8. Školská kronika rím. kat. fudovej školy v Sebechleboch (obsahuje aj stručné dejiny obce do roku 1918), Štátny archív Zvolen-Podborová.

E. 5. Odborná literatúra, pramene

1. Balaša, G.: Praveké osídlenie stredného Slovenska, Osveta, Martin 1960.
2. Botík, J.-kol.: Hont - Tradície ľudovej kultúry, Osveta, Martin 1988.
3. Cázner, P.: Sebechleby majú skanzen. In: Smer, 28.9.1984, č. 229, s. 4.
4. Frolec, V.- Vařeka, J.: Lidová architektura (encyklopedie), Alfa, Praha 1983.
5. Gašparíková, V.- Mikuláši, S.: Sebechleby 850-ročné, MNV Sebechleby, 1985.
6. Hojčková, A.- Puškárová, A.: Vinohradnícke domčeky v Sebechleboch. In: Pamiatky a múzeá, 2002, č. 3, s. 43-45.
7. Husár, J.- Feriancová, E.: Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry. Urbanisticko-ekologický návrh. In: Projekt, 1983, č. 5, s. 41-42.
8. Kahounová, E.: Ľudové vinohradnícke stavby a lísy, SAV, Bratislava 1969.
9. Kandert, J.: Vinařské domky a sklepy v Sebechleboch. In: Slovenský národopis, 1980, č. 1, s. 100-109.
10. Kazimír, Š.: Pestovanie viniča a produkcia vína na Slovensku v minulosti, Veda SAV, Bratislava 1986.
11. Kempová, E.: Oslavy sv. Urbana, patróna vinohradníkov. In: Hontianske noviny, 15.6.1995, č. 12, s. 4.
12. Kmeť, A.: Veleba Sitna. Tatran, Bratislava 1989.

13. Kmeť, A.: Starožitnosti v Honte. In: *Tovaryšstvo II*, 1895, s. 195-214.
14. Kol.: Ľudová architektúra a urbanizmus vidieckych sídel na Slovensku, Academic Electronic Press, Bratislava 1998, s. 109-110, 134.
15. Kuka, P.: Klenotnica – Sebechleby. In: *Vpred*, 20.11.1973, č. 47, s. 4.
16. Kuka, P.: Putovanie po okrese. In: *Vpred*, 15.11.1961, č. 46, s. 3.
17. Kuka, P.: Stručné dejiny Sebechlieb do roku 1918. In: *Národopisné informácie-bulletin*, 1979, č. 2-3, s. 13-23.
18. Malček, R.: *Sprievodca pravekými a včasnohistorickými pamiatkami okresov Detva, Krupina, Zvolen*, Zvolen 1998.
19. Mikuláši, S.- Hontiansky, J.: Rozprávanie o dedine, ktorá bola mestom. In: *Sloboda*, 1983, č. 46, s. 5.
20. Mjartan, J.: Jaskynné bydliská na Slovensku. In: *Národopisný věstník Československý, 1970-1971*, č. 1, s. 45-47.
21. Pesty, F.: *Hontvármegye és kiegészítések*, Szentendre, 1984, s. 272.
22. Pinka, J.M.- Kuka, P.: *Pod Poľanou a v Honte II*, Odkaz, Bratislava 1993.
23. Plachý, I.: Prirodzené hodnoty Starej Hory. In: *Nový vpred žurnál*, 2.1.2002, č. 1, s. 6.
24. Pokorný, R.: *Z potulek po Slovensku II*, Praha 1885.
25. Pranda, A.- kol.: *Spôsob života družstevnej dediny (z etnografických výskumov obce Sebechleby)*, Veda SAV, Bratislava 1986.
26. Reč, ktorou predseda A. Kmeť otvoril XI. valné zhromaždenie MSS dňa 3.8.1904. In: *časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1904, č. 4, s. 49-50.
27. Rizner, E. V.: *Náleziská starožitností v Uhrách*. In: *Sborník Slovenskej Muzeálnej spoločnosti*, 1903, č. 1, s. 24-52.
28. S.: *Čachtické jasky*. In: *časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1901, č. 1, s. 5-6.
29. *Sebechleby 1135 – 2005*, Veda SAV a OÚ Sebechleby, Bratislava 2005.
30. *Súpis pamiatok na Slovensku, III. diel, SÚPSOP*, Bratislava 1969.
31. Thurzo, I.: *Ľudová architektúra na Slovensku, PT*, Bratislava 2004, s. 112-114.
32. Ušáková, M.: *Osada Stará Hora v Sebechleboch*. In: *Krásy Slovenska*, 1982, č. 3, s. 16-18.

Na základe súčasného stavu zachovania kultúrno-historických hodnôt v území boli objekty na základe výskumu zaradené do kategórii s požiadavkou na diferencovaný prístup pri ich obnove a prezentácii na základe hodnotových kritérií.

Objekty NKP				
Č. ÚZPF	Názov objektu	Parcelné číslo	Súpisné č. - pôvodné	Súpisné číslo - nové
3597 / 0	Dom vinohradnícky	7056	206	906
3596 / 0	Dom vinohradnícky	7054	208	908
3595 / 0	Dom vinohradnícky	7053	209	909
3599 / 0	Dom vinohradnícky	7058	211	911
3598 / 0	Dom vinohradnícky	7057	212	912
3594 / 0	Dom vinohradnícky	7048	218	918
3593 / 0	Dom vinohradnícky	7047	219	919
3591 / 0	Dom vinohradnícky	7040/ 2	220	920
3592 / 0	Dom vinohradnícky	7040/ 1	222	922
3590 / 0	Dom vinohradnícky	7064/ 0	223	923
3589 / 0	Dom vinohradnícky	7063	224	924
3600 / 1	Dom vinohradnícky	7029/ 3	228	928
3600 / 2	Vínna pivnica	7046	229	929
3601 / 0	Dom vinohradnícky	7045	230	930
3602 / 0	Dom vinohradnícky	7027	236	936
3603 / 0	Dom vinohradnícky	7026	237	937
3604 / 0	Dom vinohradnícky	7025	238	938
3605 / 0	Dom vinohradnícky	7024	239	939
3544 / 0	Dom vinohradnícky	6944	254	954
3543 / 0	Dom vinohradnícky	6943	256	956
3542 / 0	Dom vinohradnícky	6942	257	957
3540 / 0	Dom vinohradnícky	6940	258	958
3539 / 0	Dom vinohradnícky	6935	259	959
3541 / 0	Dom vinohradnícky	6931	261	961
3538 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 12, 6929	262	963
3536 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 10	264	964
3537 / 0	Dom vinohradnícky	6923, 6991/ 11	265	965
3526 / 0	Dom vinohradnícky	7140	267	967
3527 / 0	Dom vinohradnícky	7136/ 2	269	969
3528 / 0	Dom vinohradnícky	7128/ 1	270	970
3529 / 0	Dom vinohradnícky	6921	276	976
3530 / 0	Dom vinohradnícky	6925	277	977
3531 / 0	Dom vinohradnícky	6915/ 1	278	978
3532 / 0	Dom vinohradnícky	6915/ 2	279	979
3533 / 0	Dom vinohradnícky	6919	280	980
3534 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 35	281	981
3535 / 0	Dom vinohradnícky	6924	282	982
3555 / 0	Dom vinohradnícky	6926	283	983
3556 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 29	284	984
3554 / 0	Dom vinohradnícky	6933/ 1	286	986
3553 / 0	Dom vinohradnícky	6934	288	988

3552 / 0	Dom vinohradnícky	6938	289	989
3545 / 0	Dom vinohradnícky	6950	290	990
3545 / 1	Dom vinohradnícky	6951	291	991
3545 / 2	Dom vinohradnícky	6952	292	992
3545 / 3	Dom vinohradnícky	6953/ 2	293	993
3545 / 4	Dom vinohradnícky	6953/ 1	294	994
3546 / 0	Dom vinohradnícky	6954	295	995
3547 / 0	Dom vinohradnícky	6955	296	996
3548 / 0	Dom vinohradnícky	6956	297	997
3549 / 0	Dom vinohradnícky	6957	298	998
3550 / 0	Dom vinohradnícky	6958	299	999
3551 / 0	Dom vinohradnícky	6959	300	1000
3610 / 0	Maštal'	6991/ 7	301	1001
3560 / 0	Dom vinohradnícky	6971	302	1002
3561 / 0	Dom vinohradnícky	6969	303	1003
3559 / 0	Dom vinohradnícky	6966/ 2	304	1004
3558 / 0	Dom vinohradnícky	6962	306	1006
3557 / 0	Dom vinohradnícky	6961	307	1007
3562 / 0	Vínna pivnica	6972	309	1009
3563 / 0	Dom vinohradnícky	6973	310	1010
3564 / 0	Dom vinohradnícky	6974	311	1011
3565 / 0	Dom vinohradnícky	6975	312	1012
3566 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 17	316	1016
3588 / 0	Dom vinohradnícky	6990/ 5, 6990/ 6	319	1019
3611 / 1	Vínna pivnica	6981	320	1020
3611 / 2	Dom vinohradnícky	6980	320	1020
3586 / 0	Dom vinohradnícky	6982	321	1021
3584 / 0	Maštal'	6991/ 6	323	1023
3583 / 0	Dom vinohradnícky	6984	324	1024
3582 / 0	Dom vinohradnícky	6915/ 3	325	1025
3581 / 0	Dom vinohradnícky	6911	326	1026
3580 / 0	Dom vinohradnícky	6910	327	1027
3579 / 0	Dom vinohradnícky	6906	328	1028
3577 / 0	Dom vinohradnícky	6905	330	1030
3575 / 1	Dom vinohradnícky	6899	331	1031
3587 / 0	Dom vinohradnícky	6983	332	1032
3575 / 2	Dom vinohradnícky	6901	333	1033
3576 / 0	Dom vinohradnícky	6898	334	1034
3578 / 0	Dom vinohradnícky	6908	335	1035
3574 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 4	336	1036
3573 / 0	Dom vinohradnícky	6903	337	1037
3569 / 0	Dom vinohradnícky	6987	339	1039
3568 / 0	Dom vinohradnícky	6988	340	1040
3567 / 0	Dom vinohradnícky	6989	341	1041
3572 / 0	Dom vinohradnícky	6991/ 2	343	1043
3570 / 0	Dom vinohradnícky	6985	345	1045
3571 / 0	Dom vinohradnícky	7007	346	1046
1919 / 1	Vínna pivnica	6969	303	1003
1919 / 2	Vínna pivnica	6985	345	1045
1919 / 3	Vínna pivnica	6898	334	1034
1919 / 4	Vínna pivnica	6972	309	1009
1919 / 5	Vínna pivnica	6951	291	991

G.1.8.2. Objekty vytipované na zápis do ÚZPF

Parcelné číslo	Názov objektu	Súpisné číslo	Dôvod zápisu
6930, 6991/ 13	Dom vinohradnícky	260	objekt bez stavebnej úpravy- zachované pamiatkové hodnoty s cennými detailami
7052	Dom vinohradnícky	215	bez stavebných úprav- zachované pamiatkové hodnoty
7049	Vínna pivnica	217	zachovaná vínna pivnica s dreveným prístreškom
7045, 7029/ 12	Vínna pivnica pod domom vinohradníckym	231	najväčšia viacpriestorová pivnica v lokalite Stará Hora, pivnica patrila Ostrihomskej kapitule

G.1.8.3. Objekty navrhnuté na výpis z evidencie ÚZPF SR

Č. ÚZPF	Názov objektu	Parcelné číslo	Súpisné číslo	Odôvodnenie
3541/ 0	Dom vinohradnícky	6931	261	strata pamiatkových hodnôt po prestavbe
3534/ 0	Dom vinohradnícky	6991/ 35	281	strata pamiatkových hodnôt po prestavbe- zostáva pivnica
3588/ 0	Vínna pivnica k domu vinohradníckemu	6990/ 5 6990/ 6	319	prestavaná
3605	Dom vinohradnícky	7024	239	v aktualizovanom AR návrh na zrušenie ochrany

G.1.8.4. Objekty dotvárajúce historické prostredie

Parcelné číslo	Názov objektu	Súpisné číslo	Odôvodnenie
6992	Kaplnka sv. Urbana	243	baroková kaplnka, postavená v roku 1792

G.1.8.5. Objekty, ktoré sú v pamiatkovom území rušivé

Parcelné číslo	Názov objektu	Súpisné číslo	Požiadavka na zmenu
6965	Dom vinohradnícky	308	upraviť rovnú strechu a odstrániť nevhodné okná, balkóny, brizolit na fasádach
6991/ 18	Dom vinohradnícky	315	vymeniť okná, odstrániť balkón a brizolit na fasádach
6902	Dom vinohradnícky	bez čísla	nevhodná stavba- plochá strecha, uskutočniť výmenu okien, dverí, odstrániť brizolit
7029/ 6	Dom vinohradnícky – Družstevná pivnica	201	stavba nevhodná svojím objemom a hmotou, použitím nevhodných výrazových prvkov. Nevhodné okná, vstupné dvere a balkón. Omiетка brizolit.
6986/ 1, 6986/ 2	Dom vinohradnícky	342 349	nevhodné objemom a hmotou, typizované okná, dvere, fasády brizolit, plochá strecha

G.1.9. Prehľad archeologických nálezísk s ich stručnou charakteristikou, predpokladané miesta archeologických nálezov staršieho osídlenia

Na území PRLA Sebechleby – Stará Hora nebol doposiaľ vykonaný komplexný archeologický výskum. Evidované archeologické nálezy z oblasti Sebechlieb sú prevažne lokalizované v nevelkej vzdialenosti od pamiatkového územia.

Zberom a archeologickými nálezmi v oblasti Sebechlieb a Hontu sa zaoberal významný činiteľ slovenského vedeckého a kultúrneho života – kňaz Andrej Kmeť. (1841-1908)

Črepy z rozličných nádob Lengyelskej kultúry, nálezy slovanskej keramiky hradištného typu z lokality Hajlesi (5 črepov z hrncov, profilovaný hrniec zdobený čiarou dookola špirálovite vyrytou a tmavopopolavý okrajový črep z nádoby) daroval Andrej Kmeť múzeu. V súčasnosti sú tieto nálezy uskladnené v depozite SNM – Etnografické múzeum v Martine. Podľa údajov z Archeologického ústavu SAV v Nitre boli v bezprostrednej blízkosti územia Starej Hory – južným smerom od hranice pamiatkového územia Andrejom Kmeťom nájdené 3 črepy z vázovitých nádob, popolnice lužického rázu zo staršej doby halštadskej a maďarovský črep sídlištného rázu. (Záznam o týchto nálezoch uskutočnil vtedajší Štátny archeologický ústav v Turčianskom Svätom Martine, r.1948)

V roku 1969 počas výstavby hospodárskeho strediska, vedľa cesty vedúcej do Hontianskych Nemiec sa našiel staromaďarský hrob zrejme z 10. storočia.

V chotárnej časti Mladá Hora sa našli hroby a bronzové predmety doby halštadskej. (O náleze pohrebiska na Mladej Hore informuje správa riaditeľa múzea v Banskej Bystrici z apríla 1943, ktorú poslal Štátnemu archeologickému ústavu v Turčianskom Sv. Martine). Pri Belujskom potoku, vo vzdialenosti 700 metrov od kóty 327,3, ktorá leží v lokalite Mladá Hora sa v roku 1976 našlo 14 črepov materiálu s prímiesou piesku – pravdepodobne išlo o nálezy lužickej kultúry.

V roku 1983 PhDr. Rudolf Kujavský a J. Czászta uskutočnili obhliadku počas melioračných prác, ale v oblasti Sebechlieb už neevidovali žiadny archeologický nález.

Na území PRLA Sebechleby – Stará Hora absentuje komplexný archeologický výskum. Z tohto dôvodu by v prípade akýchkoľvek zemných prác bolo potrebné takýto

výskum uskutočniť a zamerať sa predovšetkým na najstaršie a najhodnotnejšie časti pamiatkového územia, ktorými sú podzemné časti vinohradníckych domov – pivnice vytesané do tufového kameňa. Je potrebné vykonávať systematické sledovanie zásahov do terénu na chránenom území a výsledky zberu archeologických nálezov (hnutelných) dôsledne evidovať. Dôsledné sledovanie zemných prác, požadovanie a realizovanie predstihových záchranných archeologických výskumov je zásadným predpokladom pre ochranu archeologických nálezov hnutelných i nehnuteľných a súčasne aj jedinou možnosťou na objasnenie historického a stavebného vývoja osady vinohradníckych domov.

G.1.10. Historická zeleň

Historickú zeleň na území pamiatkovej rezervácie predstavuje dnes tak ako aj v minulosti zeleň sádov, vinohrady, okolité lesy a poľnohospodárska pôda. Vegetácia v PRLA Stará Hora predstavuje neoddeliteľnú súčasť nielen osídlenej časti, ale tiež celkového rázu krajiny tohto typu. Z krajinotvorného hľadiska k významným prvkom patrí veľký ovocný sad, nachádzajúci sa východne od zastavanej časti, lúka močiarného charakteru pod svahom na začiatku osady a južná vinica a novo založený biofond odrôd čerešní. V ostatnej vnútornej časti chráneného územia sú trvalé trávne porasty. Pre vnútorné priestorové usporiadanie sú charakteristické ovocné sady- stred osady a pri kaplnke a tiež menšia vinica – v strede osady. V strede pamiatkového územia len pri kríži je do dnes kvetinová výsadba. V severovýchodnej a východnej časti a za kaplnkou sa nachádzajú porasty stromov a krov, prevažne náletového charakteru. Z listnatých stromov prevládajú dub cerový, hrab, agát, jaseň, miestami lipa a javor (*Quercus cerris*, *Carpinus*, *Robinia*, *Fraxinus*, *Acer*, *Tilia*). Na návsi pred kaplnkou sa nachádza niekoľko rozptýlených jedincov líp, topolov a orechov. Pred niektorými objektmi sa nachádza nová výsadba drevín cudzieho pôvodu (*Thuja occidentalis*, *Picea pungens glauca*, *Pseudotsuga*), ktoré sú pre danú oblasť druhovo veľmi nevhodné. Taktiež snaha po estetizácii prostredia budovaním skaliek pôsobí nevhodne a kontrastujú s určitou danosťou a poriadkom, ktorý je typický pre chránené územie. Nezanedbateľné miesto v obraze osady má zeleň krajinného charakteru, ktorá je vnímateľná, ako z polohy spolupôsobenia s štruktúrou osady vinohradníckych domov v diaľkových pohľadoch, ale i z interiéru osady.

G.2. Pamiatky histórie

Pamiatková rezervácia Stará Hora nemá zaznamenané pamiatky histórie. Od roku 1759 žil na Starej Hore pustovník Apollonius Stiffter, ktorý zomrel a je pochovaný na cintoríne v Sebechleboch, kde sa až do súčasnosti zachoval jeho hrob s pomníkom.

G.3. Vodné plochy

Územie pamiatkovej rezervácie nemá vodné plochy. Na východnej strane pred chráneným územím sa nachádza časť lúky močiarného charakteru, ktorá vzniká pri silných, dlhodobých dažďoch a na jar pri topení snehu.

G.4. Súpis pôvodných názvov ulíc a námestí

Osada vinohradníckych domov nemá názvy ulíc ani návsi. Vlastníci do súčasnosti zachovali pomenovanie objektov pod menom vlastníkov vinohradníckych domov (pivnica u Uhlera, Pálku, Fidluša ...).

H. VYHODNOTENIE PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA A JEHO OCHRANY

Stručné zhrnutie, vyhodnotenie a odôvodnenie zachovania a pamiatkovej ochrany na základe charakteristiky pamiatkových hodnôt územia (kapitola G.).

H.1.1. Zachovanie urbanisticko-historických hodnôt štruktúry územia

Pamiatková rezervácia Stará Hora patrí k tým historickým osadám vinohradníckych domov, ktoré si zachovali autenticitu i integritu svojho stredovekého historického vzniku. K zmenám

skladby štruktúry tohto územia v priebehu storočí vychádzali z ekonomických možností obyvateľov obce Sebechleby, úpravy neodstraňovali hodnotné detaily a prvky na architektúre domov, ale ich rozširovali novými. Výslednicou je ucelený obraz historickej zástavby. Výstavbou kaplnky v 18. storočí prirodzene vznikla gradácia územia vznikom návšia na jej blízke okolie. Novšia zástavba vinohradníckych domov, ktorá zahustila územie východným a južným smerom vo väčšine kontextuálne nadviazala na historickú štruktúru i architektonickou tvorbou, ktorú je možné hodnotiť ako kultúrne vrstvenie odzrkadľujúce rozvoj osady. Z hľadiska jedinečnosti v zmysle definície podľa zákona pre historické pamiatkové územia je oprávnené zaradenie medzi pamiatkové rezervácie, ku ktorým prináleží najvyšší stupeň pamiatkovej ochrany.

H.1.2. architektonické hodnoty prvkov

Význam osady vinohradníckych domov a jeho prosperita je spojená s narastajúcim ekonomickým bohatstvom obyvateľov obce Sebechleby. Hodnoty jednotlivých objektov a prvkov po podrobnejšom zhodnotení i celkovom vyhodnotení v rámci výskumov boli ocenené zápisom v zozname kultúrnych pamiatok ÚZPF SR čím je zabezpečená ich individuálna ochrana.

H.1.3. urbanisticko – krajinárske hodnoty

Územie pamiatkovej rezervácie Stará Hora má mimoriadne krásne krajinné prostredie. Svojim malebným členitým reliéfom zastavaného i prírodného prostredia tvorí jedinečný, celok prírodného i kultúrneho dedičstva. Štruktúra zástavby objektov bola začatá a pokračuje do dnes nad vyhlbenými pivnicami, nie je tu založená parcelácia a urbanisticky cieľená výstavba domov. Štruktúra vznikala možnosťami hĺbenia pivníc do tufu, využitím morfológie terénu.

H.1.4. umelecko – historické hodnoty prvkov

Hospodárska prosperita obce Sebechleby sa prejavila v architektúre spojením aj výtvarného riešenia jednotlivých vinohradníckych domov. Vznikla tak typická architektúra vinohradníckych domov. Domy na území pamiatkovej rezervácie postavené na rovnom teréne majú jedno nadzemné podlažie, pri nerovnosti terénu majú objekty dva nadzemné podlažia. Zánikom drevených stavieb sú stavané kamenné vinohradnícke domy jedno až trojpriestorové s hlinenou omietkou s plevami, omazané sú vápenným náterom modrej a bielej farby. Takéto boli už v 18. storočí. Uplatňovali sa drevené trámové stropy, vstavanie čiernych kútov a pecí do priestoru pitvora. Obytné miestnosti sú presvetlené jednoduchými malými štvorcovými oknami. Bohatstvo sa prejavovalo i v osádzaní kovových okeníc s kvetinovou výzdobou ako aj vstupné dvere do pivníc mali remeselným spôsobom zhotovené závesné prvky a originálne zhotovené uzamknávanie domov. Celý rad drobných interiérových úprav vznikol na prelome 19. a v priebehu 20. storočia. Historicky dominantným priestorom sa stáva okolie kaplnky.

H.1.5. kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

Na území PRĽA Sebechleby – Stará Hora absentuje komplexný archeologický výskum. Z tohto dôvodu by v prípade akýchkoľvek zemných prác bolo potrebné takýto výskum uskutočniť a zamerať sa predovšetkým na najstaršie a najhodnotnejšie časti pamiatkového územia, ktorými sú podzemné časti vinohradníckych domov – pivnice vytesané do tufového kameňa. Je potrebné vykonávať systematické sledovanie zásahov do terénu na chránenom území a výsledky zberu archeologických nálezov (hnutelných) dôsledne evidovať. Dôsledné sledovanie zemných prác, požadovanie a realizovanie predstihových záchranných archeologických výskumov je zásadným predpokladom pre ochranu archeologických nálezov hnutelných i nehnuteľných a súčasne aj jedinou možnosťou na objasnenie historického a stavebného vývoja osady vinohradníckych domov.

PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA ĽUDOVEJ ARCHITEKTÚRY SEBECHLEBY – STARÁ HORA

NÁVRH ZÁSAD OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNOT ÚZEMIA

Podľa vyhlášky MK SR č. 16/2002 platnej od 01.02.2003, ktorou sa vykonáva zákon o ochrane pamiatkového fondu §7 odseku 6 návrh zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt územia obsahuje najmä požiadavky

- a) na primerané funkčné využitie územia rešpektujúce hodnoty územia a pamiatok nachádzajúcich sa na tomto území
- b) na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu vo vzťahu k pamiatkam a hodnotám územia
- c) na zachovanie hodnotnej objektovej skladby
- d) na zachovanie výškového a hmotovo - priestorového usporiadania objektov
- e) na zachovanie prvkov uličného interiéru a uličného parteru
- f) na zachovanie charakteristických pohľadov a priehľadov
- g) na zachovanie siluety a panorámy
- h) na zachovanie a prezentáciu prípadných archeologických nálezísk a na ich začlenenie do organizmu sídla alebo územia
- i) na zachovanie, ochranu a regeneráciu historickej zelene a ďalších kultúrnych hodnôt a prírodných hodnôt územia
- j) na návrh opatrení na záchranu, obnovu a vhodné funkčné využitie pamiatkového územia, najmä návrh na prípadnú zmenu ochrany alebo rozšírenie ochrany územia
- k) na grafické zobrazenie návrhu zásad v mape v mierke 1:1000, prípadne aj mapu širších vzťahov v mierke 1:5000

Návrh zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt územia obsahuje textovú časť, grafickú časť a fotodokumentáciu.